

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: KEYC-СТАДІ

УДК 327(470+477)"1917/1923":94(470)

Яблонський Василь

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна
v.yablonskyi@kubg.edu.ua

Крепель Віра

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна
v.krepel@kubg.edu.ua

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ 1917-1923 рр. У ЄДИНОМУ РОСІЙСЬКОМУ ПІДРУЧНИКУ З ІСТОРІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ

У роботі досліджується репрезентація українсько-російських відносин у 1914-1922 рр. у новому російському підручнику з історії для середньої школи (2023 р.). Через призму історичних подій аналізуються основні підходи авторів підручника до «українського питання» в означену історичну добу. Більшість проблем двосторонніх відносин висвітлюється не просто з російськоцентричних позицій, а піддаються маніпуляціям та перекручуванням фактів. У старшокласників формується уявлення про Україну, як про складову російської держави, а основні наративи співзвучні з офіційною пропагандою та публікаціями лідерів сучасної російської держави.

Ключові слова: українсько-російські відносини; підручник історії; методологічні підходи; УНР; Росія.

Одним із способів утвердження тоталітарного суспільства є освіта. «Ідеологізація російської освіти та створених для неї підручників почалася не вчора. Ще у 2008 році теза про «Сталіна – ефективного менеджера» з'явилася у методичній літературі для вчителів та одного зі шкільних підручників з історії. За роки правління Путіна відбувся перехід від плюралізму підходів у історичних дослідженнях до запровадження кримінальної відповідальності за «фальсифікацію історії» [4]. 2013 року з'явилася теза про те, що «підручники історії повинні мати єдину концепцію та офіційну версію того, що відбувається» [5]. Зрештою, після значної підготовчої роботи, створення нового «історико-культурного стандарту», в серпні 2023 року на прес конференції Володимиром Медінським був представлений новий єдиний державний підручник із всесвітньої історії та історії Росії для 10-11 класів [1].

Мета цієї роботи – дослідити як сучасна російська держава засобами єдиного підручника з історії для середньої школи запроваджує новітню імперську ідеологію через дискредитацію національно-визвольного руху українців у 1917-1922 рр. та заперечення їхньої суб'єктності.

При висвітленні проблеми українсько-російських взаємин характерна відсутність єдиного методологічного підходу та еkleктичне нагромадження фактів. Для читача, а

ним є школяр, абсолютно незрозуміла поява «українського питання» у тексті підручника: спорадична інформація про Україну з'являється без жодних пояснень та, як правило, з негативною подачею. Якщо орган влади в Україні, то «самопроголошений» або «так званий»; якщо українські ідеї, то «сепаратистські»; якщо незалежність України, то «несправжня»; якщо події в Росії це революція, то події в Україні це «низка переворотів» і т. ін. Учень не може скласти цілісну картину та зрозуміти причини і логіку тих чи інших історичних подій та процесів. Таким чином, авторами підручника формується негативне ставлення права українців створити власну державність. При цьому, в авторів не виникає когнітивного дисонансу, коли вони згадують про те, що 2 листопада 1917 р. більшовицьким урядом «була опублікована Декларація прав народів Росії, яка проголосила рівність народів та їх **право на самовизначення** (виділено в тексті – *авт.*) – тобто створення самостійної держави» [3, с.65]. Як і в радянській історіографії тут також панує декларативність. Ті чи інші демократичні принципи визнаються правильними апріорі, але коли мова заходить про їх дотримання, про надання українцям реальних прав – одразу формується негативне ставлення та фактичне їх заперечення без пояснення.

У тексті усіма доступними засобами у читача формується враження, що головними чинниками проголошення автономії, а потім і незалежності України, стали складні соціальні та воєнні обставини, втома населення, вплив зовнішніх сил, а не прагнення самих українців будувати власну державу. «Із зростанням втоми від проблем воєнного часу та невдач на фронтах... вимоги національно-культурної автономії змінювалися на відвертий сепаратизм, прагнення до виходу із складу Росії» [3, с.65]. Далі у тексті ці тези «підсилюються» зовнішніми чинниками. «На суспільні настрої здійснювала вагомий вплив діяльність зарубіжних держав, яка мала деструктивний характер. Німеччина та Австро-Угорщина вирішили використати момент та підтримати вимоги незалежності ... України» [3, с. 65]. Кидається у вічі, що акцентуючи на такому перелікові «причин» проголошення української незалежності і намаганні відділитися від російської держави, учнів підштовхують до сприйняття української держави як «несправжньої» та наголошують на незначній підтримці цієї ідеї населенням УНР.

У параграфі «Революція і громадянська війна на національних окраїнах» є невеликий підрозділ «Виникнення нових національних держав на окраїнах Росії» [3, с. 117-118]. Тут автори також вдаються до підміни понять та маніпуляцій – насправді частина проголошених утворень була безпосередньо пов'язана з Росією, інспірована нею і не була національними державами. У підрозділі йдеться про штучні утворення – Донецько-Криворізьку республіку, Одеську радянську республіку, Харківську Українську народну республіку рад (1917 р.). Лідери цих «державних» утворень заявляли про свою прихильність до більшовицького уряду у Москві та фактично ним керувалися. Про такий зв'язок свідчать також і ті факти, що вищезгадані лідери досить швидко посіли важливі посади в більшовицькій партії та центральному уряді РСФСР. Також не можна не звернути увагу на схожість технологій російської боротьби проти української державності в сторічній історичній ретроспективі. Йдеться про утворення квазі-державних формувань на кшталт Донецько-Криворізької, Одеської радянської «республік», Радянської республіки Тавриди у 1917-1918 рр. та Донецької чи Луганської «народних республік», а також спроб створення Харківської, Одеської, Миколаївської, Херсонської та інших «республік» у 2014 р. Ці приклади наочно демонструють як неперебірливість методів російської держави за останні понад сто років, так і її прагнення до дискредитації та ліквідації незалежної української держави.

Більшовицька влада у Москві наприкінці 1918 р. вирішила піти за випробуваним сценарієм і відновила маріонеткову «українську радянську республіку та її “уряд”». Як стверджують автори підручника «у листопаді 1918 р. була відновлена Українська радянська республіка, створений тимчасовий робітничо-селянський уряд України. Однак невдовзі владу в Києві захопила буржуазно-націоналістична Директорія на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою і оголосила війну Радянській Росії» [3, с. 121]. Попри те, що вчергове спотворюється історичний процес – спочатку була створена Директорія та відновлена УНР і лише потім «відновлена українська радянська республіка», а не навпаки, як стверджується у згаданому виданні, на цей раз російські більшовики на чолі з В. Леніним навіть не намагалися зберегти «благопристойність». Річ у тім, що на цей раз «тимчасовий робітничо-селянський уряд України» був створений не в Україні, а на території більшовицької Росії у Москві за безпосередньої підтримки тамтешньої влади. Цікавим є той факт, що першою «столицею» цього «уряду» стало українське містечко Суджа на Курщині.

Не дивно, що за таких обставин уряд УНР звертався 31 грудня 1918 р., 3 та 4 січня 1919 р. до Раднаркому РСФРР із радіотелеграмами, у яких висловлювався протест щодо вторгнення більшовицьких військ на територію УНР. У відповідь була отримана нота наркома закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна у якій стверджувалося, що військ РСФРР в Україні немає, а проти Директорії воює армія «українського радянського уряду, який є цілком незалежний» [6, арк. 18]. У той же час, голова РНК РСФРР В. Ленін у телеграмі до головнокомандувача Вацетіса зазначав, що створення місцевих радянських урядів на окупованих територіях національних республік «забирає можливість в шовіністів України, Литви, Латвії, Естляндії розглядати рух наших частин, як окупацію та створює сприятливу атмосферу для подальшого просування наших військ» [2, с. 234]. За таких умов Директорія 16 січня 1919 р. оголосила війну радянській Росії.

Обсяг цієї публікації не дозволяє охарактеризувати усі прояви одностороннього трактування українсько-російських відносин в означений період. Автори підручника використовують на загальний методологічний підхід радянської історіографії. Модифікація торкнулася лише висвітлення «білого руху», який подається в тексті без негативної конотації. Також з'явилися елементи критики національної політики першого більшовицького уряду на чолі з Леніном, яка характеризується як надто ліберальна. Позиціонування національних рухів, у тому числі й українського, практично не змінилося. Вони подаються як сепаратистські, «національно-буржуазні» та такі, які не мали підтримки серед населення.

У підручнику часто зустрічаються факти тенденційного трактування, відвертої маніпуляції та фальсифікації історичних фактів і процесів. Близькість авторів до теперішньої влади, жорсткі рамки російського законодавства в царині політики історичної пам'яті, історичного просвітництва, намагання російського керівництва використовувати історію як аргумент для виправдання агресивної, загарбницької політики щодо України і країн колишнього СРСР робить практично неможливим безстороннє та об'єктивне висвітлення російської історії. Промовистим прикладом є розгляд українсько-російських відносин в 1917-1922 рр.

Автори підручника, слідом за сучасними російськими лідерами відмовляють Українській державі в її суб'єктності як в означений історичний період, так і в сучасності. Цьому слугують такі «аргументи» як «відсутність легітимності та підтримки» в населення незалежної держави; «неспроможність» державних інституцій УНР; «несамостійність» у міжнародній політиці та впливи зовнішніх чинників у

внутрішній. Важко не погодитися із твердженням, що «новий підручник є яскравим зразком пропаганди. Його автори не цураються використання ідеологічно забарвлених кліше, мови ненависті, конспірології та відвертих фейків з метою виправдання злочинів режиму. У тому числі, збройної агресії проти іноземних держав» [4]. Таким чином, в учнів формуються хибні уявлення про український народ і його державність та про «один народ», який складається з росіян, білорусів та українців. Це дозволяє маніпулювати свідомістю російських громадян і виправдовувати необхідність загарбницької війни Російської Федерації в Україні з 2014 р. по теперішній час.

Список використаних джерел та літератури

1. В Москве показали новые учебники по истории с операцией на Украине. *РБК*, 7.08.2023. URL: <https://www.rbc.ru/politics/07/08/2023/64d1016a9a794763ffc7ab63> (дата звернення: 20.01.2025).
2. Ленин В. Телеграмма главкому И. И. Вацетису : полное собрание сочинений. Москва : Издательство политической литературы, 1969. Т. 37. 748 с.
3. Мединский В. Р., Торкунов А. В. История. История России 1914–1945 годы. 10 класс. Базовый уровень : учебник. Москва, 2023. 497 с.
4. Підручник ненависті. Чому Мединський може навчити російських школярів. *Spravdi*, 05.09.2023. URL: <https://spravdi.gov.ua/pidruchnyk-nenavysti-chomu-medynskyy-mozhe-navchyty-rosijskyh-shkolyariv/> (дата звернення: 02.02.2025).
5. Президент: Учебники истории должны иметь единую концепцию. *Российская газета* 25.04.2013 URL: <http://www.rg.ru/2013/04/25/uchebnik-anons.html> (дата звернення: 02.02.2025).
6. Нота наркома закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна. 5 січня 1919 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд 1429. Опис 1. Справа. 2.

УДК 323(498):327.5(477:470)“2022/...”

Шумельна Валерія
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
llera341@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В РУМУНІЇ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті аналізується розвиток відносин між Україною та сусідніми країнами, зокрема Румунією, у контексті зовнішньої політики, національної безпеки та сучасних політичних змін. Особлива увага приділена впливу війни в Україні на геополітичну ситуацію та трансформацію стратегічних підходів Румунії. Розглядається Національна стратегія оборони Румунії 2015 року, яка визначила основні загрози та ризики, а також роль країни на східному фланзі НАТО та ЄС. Також окреслюється військова співпраця між Україною та Румунією, зокрема посилення протиповітряної оборони через загрозу російських атак. Окремо розглядаються наслідки скасування результатів першого туру виборів Конституційним судом Румунії та